

مرکز بررسی‌های استراتژیک
CENTER FOR STRATEGIC STUDIES

نقش رایزن‌های کشاورزی

در رونق تجارت غذا

شماره مسلسل: ۶۹۳

کد گزارش: ۱۱-۱۴۰۰

۲۵ فروردین ۱۴۰۰

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

شماره مسلسل: ۶۹۳

کد گزارش: ۱۱-۱۴۰۰

عنوان گزارش: نقش رایزن‌های کشاورزی در رونق تجارت غذا

میز امنیت غذایی

مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری

۲۵ فروردین ۱۴۰۰

کلیه حقوق این اثر متعلق به مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری است.

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۳	مقدمه
۴	رایزنی و توسعه بخش کشاورزی
۵	اهمیت بخش کشاورزی در ایران
۷	اهمیت بخش کشاورزی در سایر کشورها
۷	اتحادیه اروپا
۸	هندوستان
۱۲	سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی
۱۲	کشت فرا سرزمینی
۱۳	کشورهای هدف ایران برای کشت فرا سرزمینی
۱۴	خام فروشی در اقتصاد ایران
۱۹	تعرفه تجاری و رایزنی در بازار آزاد
۲۰	وضعیت تجارت ایران با اتحادیه اوراسیا
۲۱	جمع‌بندی و پیشنهادات سیاسی
۲۲	فهرست منابع

پیشگفتار

عدم هماهنگی میان تولیدکنندگان و صادرکنندگان، نبود نهادهای نظارتی و کنترلی دقیق و یکپارچه در حوزه صادرات محصولات کشاورزی، نبود استانداردهای سلامت مواد غذایی که منجر به کاهش سهم تجارت ما در بازارهای جهانی شده است، عدم توجه به مسائل بازاریابی در سطح بین‌الملل، عدم وجود زیرساخت‌های کافی و مناسب به جهت فراوری محصولات خام کشاورزی به جهت افزایش ارزش تجاری و افزایش تقاضا در بازارهای جهانی، کمبود تحقیقات کاربردی در حوزه صادرات محصولات کشاورزی و بازاریابی محصول از جمله مشکلاتی است که صنعت کشاورزی ایران با آن مواجه است. در کنار تمام بسترسازی‌های مورد نیاز برای توسعه کشاورزی، حمایت‌های دولتی و توسعه مراودات اقتصادی و سیاسی، وجود رایزن‌های کشاورزی از طریق کنسولگری‌ها به عنوان متخصص علمی-تحقیقاتی ضروری است. امروزه بسیاری از کشورهای دنیا نظیر هلند، چین، ترکیه و ... در سفارت خانه‌های خود در سایر کشورها، رایزن کشاورزی دارند. خدماتی که یک رایزن کشاورزی به عنوان مشاور در سایر کشورها دنیا، برای توسعه و بهبود بخش کشاورزی کشور مبدأ انجام می‌دهد از اهمیت بالایی برخوردار است. این مشاور متخصص، جریان مهمی از اطلاعاتی را فراهم می‌کند که می‌تواند رفاه کشاورزان و سایر روستاییان را به دنبال داشته باشد. اصطلاح «رایزنی کشاورزی» به مسئولیتی اطلاق می‌شود که در آن فرد متخصص وظیفه مدیریت منابع کشاورزی را در راستای حفظ و گسترش آن‌ها با توجه به حفظ منابع زیست‌محیطی و زیرساخت‌های اقتصادی یک کشور، بر عهده دارد.

جمهوری اسلامی ایران در حال حاضر نه تنها رایزن کشاورزی در هیچ یک از کشورهای دنیا ندارد که تنها دو رایزن بازرگانی در حال مأموریت دارد. در چنین شرایطی نمی‌توانیم در انتظار معجزه باشیم لذا باید قدمی برداشت تا نتیجه‌ای حاصل شود. در زمینه کشاورزی در سال‌های اخیر، به دلیل عدم استقرار متخصصان و رایزن‌های کشاورزی در سفارت‌خانه‌های جمهوری اسلامی ایران، شاهد از دست رفتن موقعیت‌های استراتژیک و تجاری بسیار خوبی بوده‌ایم. بیشترین عایدی ایران از کاهش و از بین رفتن روابط تجاری با سایر کشورها (خصوصاً کشورهای منطقه)، خام فروشی بوده است. در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۹، درآمد حاصل از خام فروشی محصولات کشاورزی حدود ۷ میلیارد دلار بوده است که بخش قابل توجهی از تأمین مخارج کشور را به عهده داشته است. اما در واقعیت ایران با داشتن مزیت تولید برخی محصولات کشاورزی، همچنان متضرر عدم وجود روابط تخصصی تجاری در زمینه‌های مختلف بوده است. در صورت فراهم شدن زیرساخت‌های مناسب جهت فرآوری آن در داخل و بازاریابی جهانی توسط رایزنان متخصص کشاورزی و تجارت و افزایش روابط تجاری با کشورهای منطقه، می‌تواند تعرفه‌های تجاری را تا حد قابل قبولی برای کشور کاهش دهد. در چنین شرایطی هزینه‌های تجارت با کشورهای منطقه و همچنین کشورهای اروپایی صرفه اقتصادی خواهد داشت.

بحث صادرات اقلام کشاورزی کشور در حال حاضر با محدودیت‌های تجارت آزاد مواجه است و به همین دلیل صادرات به شکل خام فروشی و بدون ارزش و عایدی قابل توجهی، آن هم به چند کشور محدود صورت می‌گیرد. این چرخه تجاری در وهله اول به ضرر کشاورزان و سپس به زیان مردم و دولت است. چرا که هزینه‌های زیادی را به اقتصاد و بازارهای داخلی تحمیل می‌کند. این معضل به سبب محدودیت‌های تجاری که از جانب سایر کشورها تحمیل شده است، هزینه‌های صادرات را

برای کشور به شدت افزایش داده است. این در حالی است که فرآوری محصولات خام و ایجاد ارزش افزوده نیازمند حمایت و سرمایه‌گذاری مالی و تخصصی در داخل کشور است. به نظر می‌رسد که در شرایط فعلی، طی دو مرحله می‌توان موقعیت کشور را در بازار کشاورزی جهانی بهبود بخشید. نخست آنکه، با استفاده از متخصصین و رایزنان کشاورزی، بازاریابی کشورهای مقصد صادرات و برقراری بستر تجاری مناسب با آن کشورها را می‌توان کلید زد. بهبود روابط تجاری در حوزه کشاورزی با کشورهایی که محصولات اصیل و با کیفیت ایران را با یک یا چند کشور واسطه دریافت می‌کنند، می‌تواند جایگاه کشاورزی ایران در منطقه و دنیا را تثبیت کند و از طرفی صادرات این محصولات در چنین شرایطی با تعرفه‌های بسیار پایین و یا حتی بدون تعرفه انجام خواهد شد. این ثبات، عواید مالی و تجاری فراوانی را برای کشور به همراه دارد که متعاقباً می‌تواند منجر به استحکام زیرساخت‌های کشاورزی در کشور گردد. دوم آنکه، افزایش توان مالی دولت و حمایت از تولیدات کشاورزی که ایران در آن با مزیت نسبی روبه‌رو است و همچنین ایجاد کارگاه‌ها و کارخانه‌هایی به جهت فرآوری این محصولات، می‌تواند علاوه بر افزایش اشتغال، از خام‌فروشی محصولات تا حد خوبی جلوگیری شود. همه اینها مستلزم برقراری روابط تجاری و بازاریابی تخصصی توسط رایزنانی است که از سوی وزارت جهاد کشاورزی ارزیابی و به وزارت امور خارجه برای انجام این مأموریت در کشورهای مقصد، معرفی می‌شوند.

مقدمه

امروزه مسائل کشورها دیگر تنها به درون مرزها محدود نمی‌شود. مرزهای فیزیکی سال‌هاست که به واسطه پیشرفت تکنولوژی، انقلاب صنعتی و توسعه یافتگی کشورهای غربی شکسته شده و عصر تازه‌ای را در روابط کشورها در تمامی زمینه‌های سیاسی، فرهنگی، تجاری، اقتصادی و اجتماعی به وجود آورده است. مسائل و مشکلات کشورها در یک دنیای واحد به نوعی با یکدیگر در ارتباط بوده و لذا نیازمند توجه و بررسی دقیق کارشناسان در زمینه بین‌المللی و اجرای متعهدانه سیاست‌های مصوب در جهت اصلاح و رفع مشکلات در سطح جهانی است؛ مسائلی مانند فقر، گرسنگی، بیماری‌های همه‌گیر، آلودگی آب و هوا، تغییرات اقلیمی، جنگ و... لازم به ذکر است که توسعه کشورها نقش قابل توجه و مهمی در پیش‌برد سیاست‌های اجرایی حکومت‌ها دارد.

تا کنون تعریف واحدی برای «توسعه اقتصادی» ارائه نشده است، اما بیشتر نظریه پردازان توسعه اقتصادی را فرآیندی می‌دانند که موجب ایجاد تغییرات اقتصادی و اجتماعی چه از لحاظ کمی و چه از لحاظ کیفی می‌شود و این تغییر می‌تواند منجر به رشد کمی اقتصادی گردد و به عبارتی تولید ملی را افزایش دهد.^۱ همچنین آمارتیا سن^۲ مفهوم تازه‌تری را برای توسعه عنوان می‌کند: «توسعه را می‌توان فرآیندی دانست که موجب گسترش آزادی‌هایی خواهد شد که مردم از آن نفع می‌برند». توسعه باید منجر به از بین رفتن موانعی شود که آزادی‌های انسان را محدود می‌کنند. موانعی چون فقر، نبود فرصت‌های اقتصادی و محرومیت‌های اجتماعی نهادینه شده، و بطور کلی محرومیت از زیرساخت‌های دستیابی به حقوق اولیه انسان‌ها برای زیستن.

ارتقاء و رشد کیفیت زندگی مردم، گسترش ثروت و در نتیجه رفاه اجتماعی، بهبود وضعیت مادی و معنوی مردم، رشد اقتصادی و از بین بردن فقر در جامعه و دستیابی به نتایج پایدار و دراز مدت در بهبود زندگی همه دهک‌های درآمدی از جمله اهداف مشترک تمامی تعاریف توسعه می‌باشند. همانطور که مشخص است، یکی از اهداف توسعه، از بین بردن گرسنگی، بدست آوردن امنیت غذایی، بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار است.

کشاورزی نقش بسیار مهمی در تقویت اقتصاد بخش روستایی در کشورهای در حال توسعه دارد. بدین معنا که اشتغال بخش روستایی منحصر به انجام کار کشاورزی به عنوان خودکارفرمایی و دیگری انجام فعالیت‌های کشاورزی برای یک کارفرما است.^۳ هر رویکردی در جهت تقویت اشتغال بخش روستایی و به طور خاص بخش کشاورزی، نیازمند ارتقاء زیرساخت‌های لازم جهت ایجاد آمادگی برای توسعه آن می‌باشد. توسعه بخش کشاورزی در عصری که به دلیل دستکاری‌های انسان و صنعتی شدن جوامع با کاهش و نابودی منابع طبیعی که به دنبال تغییرات اقلیمی در سراسر جهان در حال وقوع است، مواجه هستند از اهمیت بالایی برخوردار است. تداوم حیات بشر در گرو حفاظت از منابع زیست محیطی و در عین حال تأمین نیاز غذایی بشر، می‌باشد.

1. Concepts of Economic Growth and Development. Challenges of Crisis and of Knowledge, 2012

2. Amartya-Sen, Indian economist.

3. Guidance on how to address decent rural employment in FAO country activities, 2010

رایزنی و توسعه بخش کشاورزی

اصطلاح «رایزنی کشاورزی» به مسئولیتی اطلاق می‌شود که در آن فرد متخصص وظیفه مدیریت منابع کشاورزی را در راستای حفظ و گسترش آن‌ها با توجه به حفظ منابع زیست‌محیطی و زیرساخت‌های اقتصادی یک کشور، بر عهده دارد. بدیهی است که یک رایزن کشاورزی، فردی است صاحب تجربه و تخصص کافی در زمینه کشاورزی، اقتصاد کشاورزی، صادرات و واردات محصولات کشاورزی و یقیناً مسلط به زبان انگلیسی (یا زبان کشور مقصد). همچنین، تسلط بر فنون مذاکره، مدیریت و عدم گرایش به هیچ یک جناحین سیاسی از ویژگی‌ها بسیار مهم یک رایزن کشاورزی است.

کشاورزی نقش بسیار مهمی را در توسعه کشورها ایفا می‌کند و به همین دلیل در بسیاری از کشورها به صورت علمی و عملیاتی به آن پرداخته شده است. امروزه بسیاری از کشورهای دنیا نظیر هلند، چین، ترکیه و ... در سفارت خانه‌های خود در سایر کشورها، رایزن کشاورزی دارند. خدماتی که یک رایزن کشاورزی به عنوان مشاور در سایر کشورها دنیا، برای توسعه و بهبود بخش کشاورزی کشور مبدأ انجام می‌دهد از اهمیت بالایی برخوردار است. این مشاور متخصص، جریان مهمی از اطلاعاتی را فراهم می‌کند که می‌تواند رفاه کشاورزان و سایر روستاییان را به دنبال داشته باشد. به علاوه انتظار می‌رود که خدمات مشاوره‌ای کشاورزی بر اساس دستورالعمل‌های بین‌المللی، جدا از عملکرد متداول آنها در زمینه ارائه دانش برای بهبود بهره‌وری کشاورزی، انواع دیگری از عملکردها نظیر اتصال خرده مالکان کشاورزی به بازارهای صادرات و با ارزش اقتصادی بالا، ترویج تکنیک‌های تولید با انطباق بر مقوله پایداری محیط زیست و مقابله با آیدز/اچ آی وی و سایر چالش‌های سلامتی و بهداشتی که بخش کشاورزی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، می‌باشد.^۴

از سال ۱۹۵۰، با افزایش تقاضا برای توسعه کشاورزی، گسترش نقش رایزنان و مشاوران کشاورزی غالباً پیچیده و مستلزم همکاری متخصصان دیگر رشته‌ها شده است. سیر تکامل مالی توسط کشورهای صنعتی و سازمان‌های بین‌المللی نیازمند تهیه و تدوین پروژه‌های کشاورزی است که اتفاقاً بخشی از خدمات رایزن‌های کشاورزی به حساب می‌آید. سازمان‌ها و آژانس‌های بسیاری هستند که مشاوران و رایزنانی را به صورت موقت در اختیار دارند که در برخی مواقع خاص از آنها استفاده می‌شود. در بخش کشاورزی، بطور عمده آژانس‌های دولتی و مؤسساتی هستند که رایزنان و مشاوران موقت را برای کار در کشورهای توسعه یافته در اختیار دارند. اما تعداد زیادی از سازمان‌های خصوصی و غالباً بازرگانی وجود دارند که در بخش‌های تخصصی در زمینه تولید کالا یا شیلات، مشاورانی را در اختیار دارند. همچنین، سازمان بین‌المللی غذا و کشاورزی^۵ مشاوران کشاورزی خود را در اختیار دولت‌ها و سازمان‌های دیگر قرار می‌دهند. بانک جهانی که از طریق خدمات توسعه کشاورزی^۶ در آفریقای شرقی فعالیت می‌کند، در مقیاس کوچکتر، قراردادهایی را با کارشناسان کشاورزی منعقد که به موجب آن برای انجام خدمات مدیریتی، در اختیار دولت‌ها قرار می‌گیرند. همچنین سازمان ملل نیز برای انجام پروژه‌ها و برنامه‌های عملیاتی، اداری و اجرایی مدیران ارشد را برای خدمت رسانی به کشورهای در حال توسعه منتقل می‌نماید.^۷

4. BACKGROUND PAPER FOR THE WORLD DEVELOPMENT REPORT 2008, Agricultural Advisory Services, Jock R. Anderson.

5. Food and Agricultural Organization

6. Agricultural Development Services

7. Consultant for Agricultural Development, International Monetary Fund. External Relations Dept, Jun 1968.

در کنار تمام بسترسازی‌های مورد نیاز برای توسعه کشاورزی در وراء مرزهای داخلی و به طور ویژه کشت فراسرزمینی، حمایت‌های دولتی و توسعه مراودات اقتصادی و سیاسی، وجود رایزن‌های کشاورزی از طریق کنسولگری‌ها به عنوان متخصص علمی-تحقیقاتی ضروری است.

اهمیت بخش کشاورزی در ایران

بخش کشاورزی پس از خدمات، مهمترین و بزرگترین بخش اقتصادی کشور است و از لحاظ تأمین مواد غذایی مصرف داخل و صادرات، از اهمیت بالایی برخوردار است. از بعد تاریخی، ایران یکی از سرزمین‌هایی است که به دلیل شرایط آب و هوایی و اقلیمی مناسب و همچنین توانایی ساکنین آن، دارای پتانسیل تولید محصولات متنوع کشاورزی است. وجود میلیون‌ها هکتار اراضی مستعد کشاورزی، محصولات دام و طیور، منابع طبیعی تجدید پذیر، منابع غنی آبیان در آب‌های شمال و جنوب، نیروی انسانی ماهر و متعهد در زمینه کشاورزی و... از جمله عوامل پیشرفت کشور در زمینه کشاورزی بوده است.

در سال‌های اخیر منطقه جغرافیایی ایران با خشکسالی‌های متعددی مواجه بوده است. محدودیت منابع آب، هدر رفتن منابع آب در عملیات آبیاری زمین‌های کشاورزی (به دلیل کشت‌های نامناسب در مکان‌های جغرافیایی نامناسب)، آتش‌سوزی جنگل‌ها و خشک شدن هوا، افزایش آلودگی‌های آب و هوایی در مناطق صنعتی، فرسایش خاک (به دلیل عدم تغذیه خاک و همچنین عدم کشت محصول مناسب)، گذار از کشاورزی سنتی به کشاورزی نیمه صنعتی و بعضاً تمام صنعتی همگی از عواملی هستند که تولید و بازدهی بخش کشاورزی را تحت تأثیر قرار داده است.

پیش از انقلاب، به دلیل قرار گرفتن کشور در استعمار کشورهای پیشرفته، رشد صنعت به طرز چشمگیری افزایش پیدا کرد و طبیعتاً به دنبال آن توجه کمتری به بخش کشاورزی ایران شد. اما پس از انقلاب سال ۱۳۵۷، به دلیل کاهش درآمدهای نفتی، برخی تحریماتی که از آن دوره آغاز شد، بخش کشاورزی به عنوان قطب درآمد زای کشور مورد توجه قرار گرفت.

استراتژی‌هایی که در برنامه‌های توسعه طی سال‌های پس از انقلاب در بخش کشاورزی به خدمت گرفته شد، منجر به رونق و افزایش بازدهی این بخش در برخی سال‌ها شده است و سهم قابل توجهی در ایجاد ارزش افزوده در اقتصاد کشور داشته است. وزارت جهاد کشاورزی نقش مهمی در توسعه پایدار و امنیت غذایی داشته، همچنین با توجه به ارتباط پیشین و پسین خود در تأمین نهاده‌های مورد نیاز بخش‌های اقتصادی، تولید ناخالص داخلی، افزایش صادرات غیرنفتی و اشتغال نیروی کار از جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد کشور برخوردار است.

بر اساس آمار بانک مرکزی میزان تولید محصولات کشاورزی به تفکیک نوع، طی چهل و دو سال گذشته، در جدول ۱ آورده شده است. بر اساس آمار ثبت شده طی ده سال اخیر، روند تولید محصولاتمانند گندم، برنج، جو، پسته، چغندر قند، حبوبات، سیب‌زمینی و پیاز با وجود نوسانات به طور کل افزایش داشته است. تولید سایر اقلام کشاورزی با وجود نوساناتی که طی این ده سال داشته، روند ثابتی را داشته است.

جدول ۱: آمار تولید محصولات کشاورزی ایران ۱۳۸۸-۱۳۹۸، بانک مرکزی ایران (هزار تن)

سال	گندم	جو	برنج	پنبه	چغندرقد	نیشکر	چای	دانه‌های روغنی	توتون و تنباکو	حیوانات	سبب‌مینی	پیاز	پسته
۱۳۸۸	۱۲۰۹۳	۳۳۶۹	۲۱۳۷	۲۵۳۶	۲۰۱۴۹	۲۸۳۱۹	۱۳۰۷	۴۴۹	۸۸	۴۲۱	۴۱۰۹	۱۵۲۰	۱۸۴
۱۳۸۹	۱۳۱۴۳	۳۴۹۴	۳۴۹۰	۱۶۷۴	۳۸۶۶	۵۶۴۷۸	۱۲۱	۴۳۴	۱۴۰۱	۴۱۹	۴۲۷۵	۱۹۲۹	۲۱۶
۱۳۹۰	۱۳۹۰	۸۶۷۸	۱۸۹۲	۳۷۰۸	۳۷۰۲۸	۵۶۴۳۴	۱۱۲۰۱	۴۲۴۶	۱۹۰۲	۴۲۱	۴۷۰۸	۲۱۷۳	۱۵۷
۱۳۹۱	۱۳۹۱	۸۸۱۶	۲۷۶۸	۲۱۰	۴۰۶۹۸	۵۲۶۱۴	۱۰۳۰۹	۴۸۰۰۱	۱۹۰۹	۴۶۲	۵۰۶۹	۱۹۳۸	۱۸۳
۱۳۹۲	۱۳۹۲	۹۳۰۴۰۲	۲۸۱۲۰۱	۱۸۹۶	۳۴۶۷۴	۶۵۳۷	۹۷۵	۴۹۷۴	۱۸۰۹	۵۰۵	۴۵۹۷۶	۲۰۵۰	۲۲۵
۱۳۹۳	۱۳۹۳	۱۰۵۷۸۰۷	۲۹۵۵۴	۱۸۴	۴۷۳۱	۶۵۸۸۶	۷۲۰۳	۳۴۴۰۱	۱۹	۶۱۵۰۳	۴۹۸۸۰۷	۲۰۶۵۰۵	۲۳۹۶
۱۳۹۴	۱۳۹۴	۱۱۵۲۲۰۳	۳۲۰۰۱۶	۱۷۵۰۵	۵۵۹۴۰۲	۷۴۰۷	۸۸۰۳	۲۵۹۰۹	۲۳۶	۵۱۸۰۶	۵۱۴۰۶	۲۴۲۶	۲۶۱۰۱
۱۳۹۵	۱۳۹۵	۱۴۵۹۲	۳۷۳۴۴	۱۶۱۰۲	۵۹۶۵۶	۷۴۷۹۶	۱۴۴۰۲	۳۳۱۰۸	۲۱	۶۷۰۶	۴۹۹۵۰۳	۳۴۰۰۶	۳۰۴۰۴
۱۳۹۶	۱۳۹۶	۱۳۴۰۰	۲۹۷۴	۱۸۰۰۲	۸۰۷۹۸	۷۸۰۰	۱۰۸۰۲	۳۸۳۰۳	۱۹۰۳	۶۹۹۰۸	۵۰۱۹۰۳	۳۳۰۴	۳۱۷۰۵
۱۳۹۷	۱۳۹۷	۱۳۳۰۰	۳۱۰۰۱۸	۱۶۵۰۳	۷۳۹۳۶	۵۱۰۰	۱۱۲۰۷	۵۲۲۰۳	۱۹۰۴	۷۴۸	۵۱۴۲۰۹	۳۴۲۱۰۳	۱۷۲۰۶
۱۳۹۸	۱۳۹۸	۱۳۷۱۵۰۳	۳۵۱۴۰۳	۴۴۲۲۰۳	۳۸۳۳۰۹	۲۲۸۰۸	۱۲۸۰۷	۶۶۱۰۶	۲۴۰۹	۶۹۹۰۴	۵۲۳۳۰۳	۲۸۸۰	۳۳۷۰۴

اهمیت بخش کشاورزی در سایر کشورها

اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا بخش اصلی بازرگانی خارجی در زمینه تولیدات کشاورزی است. بر همین اساس، رویکرد سیاست‌های عمومی کشاورزی^۱ می‌تواند اثر معناداری نه تنها بر بازارهای داخلی بلکه بر توسعه بین‌المللی مواد غذایی کشاورزی داشته باشد. رویکرد اولیه CAP غالباً مبتنی بر حمایت از قیمت و بازار بوده است (حمایت داخلی، یارانه صادرات، محدودیت دسترسی به بازار)، ابزارهای سیاستی که به دلیل تحریف تجارت بسیار مورد انتقاد قرار گرفته است و از سال ۱۹۹۵ تحت حمایت توافق‌نامه کشاورزی سازمان تجارت جهانی است که تعهدات ضروری لازم را برای کاهش تحریف تجارت در جهت حمایت از بخش کشاورزی (بهبود دسترسی به بازار، کاهش حمایت داخلی مرتبط با تولید و کاهش یارانه صادرات) وضع می‌کند. برای مدتی، اتحادیه اروپا روابط تجاری نزدیکی با کشورهای در حال توسعه داشته است و لذا در حال حاضر شریک اصلی تجاری در محصولات کشاورزی صادراتی از کشورهای در حال توسعه می‌باشد. تجارت با کشورهای آفریقایی، جزایر کارائیب و اقیانوس آرام (ACP) شامل ۱۲٪ واردات مواد غذایی کشاورزی و ۶٪ درصد صادرات است. جدول زیر سهم تجارت مواد غذایی کشاورزی اتحادیه اروپا را در سال ۲۰۱۶ نشان می‌دهد.

جدول ۲ تجارت مواد غذایی کشاورزی اتحادیه اروپا (۲۰۱۶)

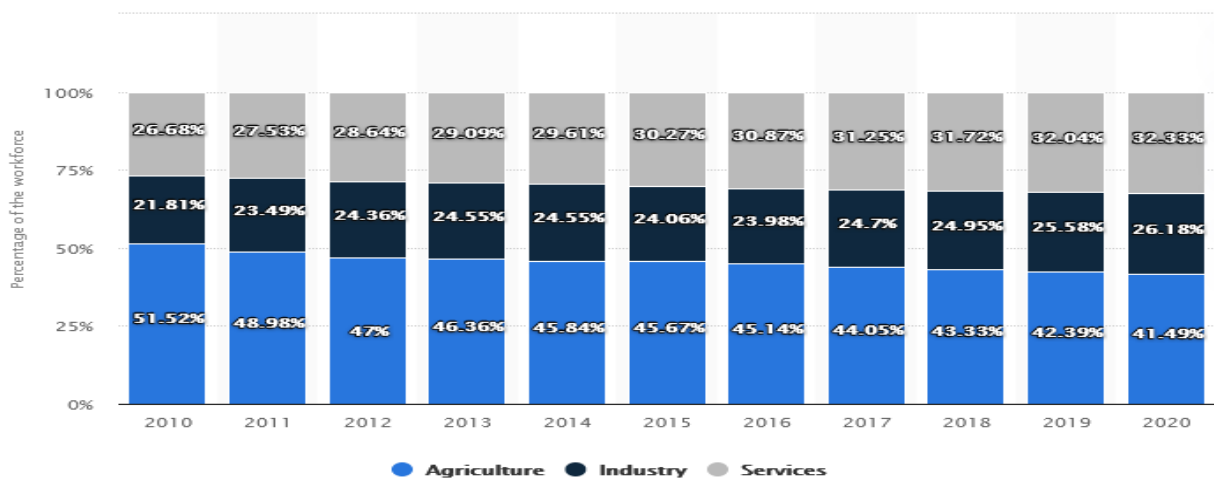
Exports by destination (2016)			Imports by origin (2016)		
Destination	Value Mio €	% Share	Origin	Value Mio €	% Share
USA	20743	15.8	Brazil	11940	10.6
China	11385	8.7	USA	11216	10.0
Switzerland	7897	6.0	Argentina	5888	5.2
Japan	5774	4.4	China	5076	4.5
Russia	5626	4.3	Switzerland	4670	4.2
Saudi Arabia	4580	3.5	Turkey	4640	4.1
Norway	4305	3.3	Indonesia	4148	3.7
Hong Kong	3712	2.8	Ukraine	4067	3.6
Canada	3446	2.6	Ivory Coast	3615	3.2
Turkey	3232	2.5	India	2781	2.5
ACP countries	7953	6.1	ACP countries	13309	11.9
Rest of the World	52486	40.0	Rest of the World	44510	39.7
Total agri-food exports	131139	100.0	Total agri-food imports	112245	100.0

منبع :

Factsheets on EU28 agri-food trade, European Commission, DG Agri. (last accessed: 30/11/2017 : https://ec.europa.eu/agriculture/tradeanalysis/statistics_en)

هندوستان

تاریخچه کشاورزی در هند به دوران تمدن دره سند و حتی در برخی از مناطق جنوبی این کشور، به پیش از آن بازمی‌گردد. بخش کشاورزی یکی از صنایع بسیار مهم در سرزمین هندوستان به شمار می‌رود و در واقع بزرگترین کارفرمای اقتصادی این کشور تلقی می‌شود. تقریباً ۶۰ درصد از جمعیت این کشور به کشاورزی اشتغال دارند و حدود ۱۸ درصد به تولید ناخالص داخلی هند کمک می‌کنند و این مهم بیانگر پتانسیل بالای سرزمین هندوستان در این صنعت است. نمودار شماره ۱ توزیع نیروی کار در بخش‌های مختلف اقتصادی کشور هند را طی سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۱۰ نشان می‌دهد. همانطور که از نمودار نیز مشخص است بخش کشاورزی سهم بیشتری در اقتصاد هند را ایفا می‌کند.

نمودار ۱: توزیع نیروی کار در بخش‌های مختلف اقتصادی کشور هند را طی سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۱۰

به طور مثال در سال مالی ۲۰۱۸، ارزش افزوده ناخالص واقعی بخش کشاورزی به حدود ۲۰٫۷ تریلیون دلار بوده است که در مقایسه با سال‌های قبل روند کاهشی داشته است. یکی از دلایل این اتفاق، کاهش قیمت‌های کشاورزی و همچنین کاهش حمایت‌های دولتی از کشاورزان بوده است. شایان ذکر است که تولید غلات یکی از کمک‌های اصلی بخش کشاورزی به این کشور می‌باشد و تقریباً ۴۶ درصد از بخش کشاورزی هند را شامل می‌شود. سطح زمین‌های قابل کشت در این کشور پس از ایالات متحده، دومین منطقه بزرگ جهان است. طبق گزارش بانک مرکزی، تقریباً ۳۸ درصد از اراضی این کشور برای کشاورزی مناسب است. برنج و گندم دو ماده اصلی غذایی برای هندی‌ها است که در داخل کشور تولید می‌شود. هند دومین تولید کننده بزرگ برنج و گندم و همینطور یکی از صادر کننده‌های اصلی برنج به کشورمان می‌باشد. واضح است که به دلیل وجود تحریم‌ها و همچنین مسافت زیاد با ایران، تجارت با کشورهای اتحادیه اروپا مشکل است و لذا هند مقصد تجاری مناسب‌تری برای ایران به نظر می‌رسد. در زمینه بازار مواد غذایی، هند جزو شش کشور بزرگ جهان است. صنایع غذایی هند با در اختیار داشتن ۳۲ درصد از بازار از این کشور، یکی از بزرگترین صنایع هند محسوب می‌شود و از لحاظ تولید، مصرف، صادرات و رشد مورد انتظار پنجم است و کشاورزی ۱۳ درصد از صادرات این کشور و ۶ درصد از کل سرمایه‌گذاری صنعتی آن را شامل می‌شود. این در حالی است که بخش اعظم واردات چای، برنج، ادویه‌جات، موز، نارگیل و به طور کلی تقریباً اغلب مواد غذایی و مواد اولیه تولید غذا از هند به ایران صادر می‌شود. در مقابل محصولات کشاورزی ایران نظیر پسته، بادام و خرما به هند صادر می‌شود. حسین بامیری، رایزن اسبق جمهوری اسلامی ایران در هند طی مصاحبه‌ای با خبرگزاری ایلنا، ادعان داشته

است که بخش اعظم صادرات ما به کشور هندوستان محصولات پتروشیمی است و به دنبال آن در بخش صادرات غیر نفتی، محصولات کشاورزی خشکباری مانند پسته، بادام و خرما و در بخش میوه‌جات؛ کیوی و سیب سرخ به این کشور صادر می‌شود.^۹

با توجه به موقعیت جغرافیایی، بخش کشاورزی ایران پتانسیل توسعه، بهره‌وری بالاتر و صادرات بیشتری دارد و مسلماً این توسعه نیازمند ایجاد زیرساخت‌های علمی، ابزارهای مورد نیاز و جستجوی بازار در کشور مقصد است. موقعیت استراتژیک ایران در منطقه امتیاز خوبی در راستای ایجاد بستر همکاری و تجارت در حیطه کشاورزی با کشورهای منطقه را فراهم می‌کند. جدول ۳، آمار ارزش دلاری واردات ایران از کشور هند را در سال ۱۳۹۷ نشان می‌دهد. این ارقام نشان می‌دهد که مرادوات تجاری ایران و هند از اهمیت بالایی برخوردار است.

جدول ۳ آمار واردات سال ۱۳۹۷ هند (گمرک-کشور-تعرفه)

ردیف	سال	نام گمرک	نام کشور	ارزش (دلار)
۱	۱۳۹۷	منطقه ویژه شهید رجایی	هند	۱,۵۶۲,۱۹۷,۵۹۲
۲	۱۳۹۷	منطقه آزاد تجاری چابهار	هند	۴۳۵,۲۶۳,۹۹۹
۳	۱۳۹۷	بندر امام خمینی (ره)	هند	۲۶۱,۳۶۲,۶۹۱
۴	۱۳۹۷	فرودگاه امام خمینی (ره)	هند	۱۰۳,۰۴۶,۴۰۶
۵	۱۳۹۷	چابهار	هند	۵۰,۵۵۲,۱۵۶
۶	۱۳۹۷	فرودگاه امام خمینی (ره)	هند	۴۹,۲۲۴,۴۳۱
۷	۱۳۹۷	منطقه ویژه بوشهر ۱	هند	۳۳,۹۹۰,۶۹۳
۸	۱۳۹۷	منطقه ویژه بوشهر ۱	هند	۲۵,۶۵۵,۳۲۵
۹	۱۳۹۷	قم	هند	۱۵,۶۶۱,۵۰۶
۱۰	۱۳۹۷	منطقه آزاد تجاری اروند - خرمشهر	هند	۱۴,۲۹۶,۲۲۳
۱۱	۱۳۹۷	قزوین	هند	۱۳,۵۴۲,۵۳۹
۱۲	۱۳۹۷	تهران امور واردات	هند	۱۳,۱۱۱,۸۰۴
۱۳	۱۳۹۷	منطقه ویژه اقتصادی کاوه	هند	۱۳,۰۹۲,۷۵۰
۱۴	۱۳۹۷	قشم	هند	۱۱,۵۰۲,۷۹۷
۱۵	۱۳۹۷	البرز(فرودگاه پیام)	هند	۷,۵۰۲,۵۶۹
۱۶	۱۳۹۷	منطقه ویژه اقتصادی سلفچگان	هند	۷,۰۷۷,۰۲۶
۱۷	۱۳۹۷	فولاد مبارکه اصفهان	هند	۴,۷۰۴,۹۸۱

ردیف	سال	نام گمرک	نام کشور	ارزش (دلار)
۱۸	۱۳۹۷	شهید باهنر	هند	۳,۲۷۷,۵۱۰
۱۹	۱۳۹۷	منطقه ویژه اقتصادی سهلان	هند	۳,۱۳۳,۰۸۰
۲۰	۱۳۹۷	ساوه	هند	۲,۸۷۷,۶۱۹
۲۱	۱۳۹۷	یزد	هند	۲,۴۵۹,۸۰۸
۲۲	۱۳۹۷	اصفهان	هند	۲,۳۴۳,۱۱۳
۲۳	۱۳۹۷	مشهد	هند	۲,۲۲۱,۰۷۸
۲۴	۱۳۹۷	منطقه ویژه اقتصادی سهلان	هند	۲,۰۲۶,۴۹۰
۲۵	۱۳۹۷	آبادان	هند	۱,۷۶۰,۸۱۹
۲۶	۱۳۹۷	زنجان	هند	۱,۴۵۳,۸۴۹
۲۷	۱۳۹۷	غرب تهران	هند	۱,۳۰۷,۸۴۶
۲۸	۱۳۹۷	اراک	هند	۹۶۱,۸۱۹
۲۹	۱۳۹۷	تبریز	هند	۹۵۰,۰۳۴
۳۰	۱۳۹۷	منطقه ویژه اقتصادی یزد	هند	۸۸۸,۰۰۷
۳۱	۱۳۹۷	ارومیه	هند	۵۶۵,۸۱۸
۳۲	۱۳۹۷	بازرگان	هند	۳۵۹,۲۱۰
۳۳	۱۳۹۷	جلفا	هند	۲۷۸,۷۲۴
۳۴	۱۳۹۷	گناوه	هند	۲۶۶,۸۷۵
۳۵	۱۳۹۷	همدان	هند	۲۵۰,۸۱۲
۳۶	۱۳۹۷	منطقه ویژه اقتصادی شیراز	هند	۲۰۴,۹۴۹
۳۷	۱۳۹۷	منطقه ویژه اقتصادی رفسنجان	هند	۱۶۸,۹۲۷
۳۸	۱۳۹۷	خرم آباد	هند	۱۵۸,۲۲۴
۳۹	۱۳۹۷	منطقه ویژه اقتصادی سیرجان	هند	۱۲۷,۵۴۰
۴۰	۱۳۹۷	منطقه آزاد تجاری انزلی	هند	۱۰۲,۱۸۳
۴۱	۱۳۹۷	بندر لنگه	هند	۹۴,۸۱۶
۴۲	۱۳۹۷	سمنان	هند	۹۰,۲۶۶
۴۳	۱۳۹۷	اینچه برون	هند	۵۲,۵۸۲

ردیف	سال	نام گمرک	نام کشور	ارزش (دلار)
۴۴	۱۳۹۷	منطقه ویژه اقتصادی بوشهر ۲	هند	۲۴،۲۶۷
۴۵	۱۳۹۷	منطقه آزاد تجاری حسن رود انزلی	هند	۴۶۰۱
۴۶	۱۳۹۷	اهواز	هند	۲،۳۴۲
۴۷	۱۳۹۷	فرودگاه شیراز	هند	۱،۱۹۱
۴۸	۱۳۹۷	ذوب آهن اصفهان	هند	۵۶۵
مجموع				
				ارزش دلاری: ۲۶۵۰،۲۰۰،۴۵۰
				وزن: ۲،۰۱۱،۲۲۲،۱۲۹ kg

بر اساس گزارش سال ۱۳۹۱ اتاق تهران مبنی بر میزان واردات ایران از هند، به تفکیک مهمترین اقلام، واردات برنج بیشترین مقدار را به خود اختصاص داده است.

جدول ۴ میزان واردات ایران از هند به تفکیک کالا ۱۳۹۱-اتاق تهران

ارزش (میلیون دلار)	نام کالا
۹۴۳	برنج
۱۵۹	کنجاله
۸۶	الکتروذغالی
۶۱	گوشت گاو
۵۰	چای سیاه
۴۱	مکملهای دارویی
۳۰	شکر
۲۷	آهن و فولاد غیر ممزوج نورد شده
۱۲	جو
۱۱	انواع دانه

این آمار و ارقام نشان می‌دهند که مزیت کشور هند در کاشت برنج (به سبب وسعت زمین‌های کشاورزی، اقلیم مناسب و آب کافی برای کشت این محصول) می‌تواند بستر مناسبی را برای رایزن‌های کشاورزی ایران در باب مذاکرات تخصصی کشاورزی و اقتصادی کشت فراسرزیمینی برنج در هندوستان فراهم آورد. اجرای صحیح این طرح می‌تواند علاوه بر کار آفرینی در کشور مقصد و همچنین برای نیروهای کار ایرانی، صرفه‌جویی در خروج ارز، حفظ بیشتر منابع آب و خاک، جلوگیری از کشت ناصحیح این محصول در مناطق مرکزی و جنوبی کشور، تأمین نیاز داخلی و حتی در میان مدت صادرات به سایر کشورها و ارزآوری را نیز به همراه دارد.

سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی

در شرایط کنونی، توجه و سرمایه‌گذاری دقیق و درست مالی و تحقیقاتی در بخش کشاورزی از اهمیت استراتژیک بالایی برخوردار است. همانطور که در بخش قبل نیز بدان پرداخته شد، دولت‌ها در بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه از متخصصان علمی در بخش تحقیقات و برنامه‌ریزی‌های عملیاتی برای گسترش و ارتقاء بخش کشاورزی خود در سایر کشورهای دیگر، استفاده می‌نمایند. به گزارش رسانه‌ها، تا سال ۱۳۹۹ ایران تنها شش رایزن اقتصادی در کشورهای مختلف (دو رایزن در شهرهای بغداد و بصره عراق، یک رایزن در هریک از کشورهای ترکیه، ارمنستان، جمهوری آذربایجان و پاکستان) دارد. بر اساس مصاحبه خبرگزاری فارس با رئیس سازمان توسعه تجارت، از این تعداد در ماه‌های منتهی به پایان زمستان ۱۳۹۹، تنها دو رایزن مستقر در کشورهای مقصد حضور داشته و چهار نفر دیگر با اتمام دوره مأموریت، به کشور بازگشته‌اند. این در حالی است که تعداد رایزن‌های کشور سوئد ۲۳۵ نفر (۳۹ برابر ایران)، چین ۲۲۱ نفر (۳۷ برابر ایران)، آلمان ۲۱۳ نفر (۳۶ برابر ایران)، هند ۱۹۸ نفر (۳۳ برابر ایران)، فرانسه ۱۵۶ نفر (۲۶ برابر ایران)، آمریکا ۱۵۰ نفر (۲۵ برابر ایران) و دیگر کشورها زیست‌محیطی است، از همتایان خود عقب مانده است.

کشت فرا سرزمینی^{۱۰}

کشت فرا سرزمینی یکی از روش‌های نوین در صنعت کشاورزی جهان است. در سال‌های اخیر به منظور استفاده حداکثری از زمین‌های قابل کشت در تمام نقاط دنیا، با توجه به حفظ منابع طبیعی، محیط زیست و شرایط اقلیمی، کشت فرا سرزمینی مورد توجه بسیاری از دولت‌ها قرار گرفته است و آن را یکی از راه‌های گسترش تولید محصولات کشاورزی می‌دانند. در این نوع کشت، زمین از جانب فرد حقیقی، حقوقی و یا دولت اجاره، خریداری یا کسب امتیاز می‌شود و در نهایت محصول نهایی کشت شده، به کشور مبدأ یا مقصد تجاری دیگر، صادر می‌شود. کشورهای نظیر هند، چین، مالزی و آمریکا در صدر کشورهای فعال در حوزه کشت فرا سرزمینی هستند و کشورهای نظیر اندونزی، فیلیپین و کامبوج در آسیا و کشورهای موزامبیک و کنگو در قاره آفریقا، مورد بیشترین کشت فراسرزمینی واقع شده‌اند. در حال حاضر در ۶۲ کشور جهان، کشاورزی فرا سرزمینی انجام می‌شود و قاره آفریقا میزبان ۴۲ درصد از کشت فرا سرزمینی است. در واقع می‌توان گفت که اقتصادهای در حال ظهور شرق آسیا و جنوب آمریکا، کشورهای حوزه خلیج فارس و کشورهای شمال آمریکا و اروپا از فعالان این طرح هستند.

کشت فرا سرزمینی در کشور ما، با توجه به محدودیت‌های منابع آب (خشکسالی و از بین رفتن تعداد قابل توجهی از سفره‌های آب زیرزمینی و قنات‌ها) و از بین رفتن منابع خاک با در نظر گرفتن اهمیت حفظ ارزش غذایی محصولات کشاورزی و مقوله امنیت غذایی، مورد توجه وزارت کشاورزی و دولت قرار گرفته است. هیأت وزیران در جلسه فروردین ۱۳۹۵ به پیشنهاد وزارت جهاد کشاورزی و به استناد اصل یکصد و سی و هشت قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، آیین‌نامه کشت فرا سرزمینی را تصویب کرد که به موجب ماده یک، کشت فرا سرزمینی «بهره برداری از منابع، عوامل، ظرفیت‌ها و امکانات سایر کشورها برای تولید محصولات کشاورزی مورد نیاز در راستای حفظ منابع پایه تولید و ارتقاء امنیت غذایی و سایر نیازهای صنعتی کشور» تعریف شده است. اجرای این طرح در کشور با مخالفت‌هایی مواجه است. مخالفان معتقدند که برای کشوری مانند ایران که ساکنان آن از یک چهارم ظرفیت کشاورزی استفاده می‌کنند، توسل به روش کشت فراسرزمینی ضرورتی ندارد.

بنابراین با استفاده از روشهای جایگزین در داخل ایران و بکارگیری نیروی کار ماهر داخلی، نیز می‌توان صنعت کشاورزی را گسترش و رونق داد. علی‌رغم نقاط قوت و فرصت‌های بخش کشاورزی کشور، وجود موانع و مشکلاتی از قبیل قرار گرفتن بخش گسترده‌ای از کشور در منطقه خشک و نیمه خشک، تغییرات اقلیمی، وقوع خشکسالی‌های پی در پی، محدودیت‌های منابع آب و خاک، آلودگی‌های آب، هوا و فاضلاب کارخانه‌ها که بعضاً در رودخانه‌ها و اطراف زمین‌های کشاورزی تخلیه می‌شوند، همگی نیازمند بازبینی و اصلاح هستند که طبیعتاً پروسه‌ای زمان بر است. همچنین باید خاطر نشان کرد که حدود ۹۰ درصد منابع آبی کشور در بخش کشاورزی استفاده می‌شود و بر اساس گزارشات بین‌المللی، ایران در شرایط بحرانی قرار دارد. از این جهت برنامه‌ریزی و تحقیق متخصصان بین‌المللی کشاورزی در کشورهای منتخب برای کشت فراسرزیمینی و رایزنی متخصصان کشاورزی دو کشور به جهت توافقی دو جانبه در این خصوص از اهمیت بالایی برخوردار است. چه بسا که با وجود مشکلاتی که در حال حاضر در رابطه با شرایط آب و خاک و زیستگاهی برای کشور عزیزمان وجود دارد، چنین طرحی نه تنها می‌تواند هزینه کمتری برا کشور داشته باشد، چه بسا علاوه بر تأمین مواد غذایی کشاورزی داخلی با رویکرد امنیت غذایی می‌تواند در صورت مازاد، به کشورهای دیگر نیز صادر گردد.

مزیت ایران در کشت محصولاتی همچون زعفران و پسته در سطح بین‌المللی مشخص و روشن است. تولید این دو محصول در ایران از لحاظ نوع و کیفیت بالاترین درجه را در کل دنیا در اختیار دارد و با توجه به شرایط اقلیمی مورد نیاز و میزان آب مورد نیاز آنها، ایران بهترین اقلیم برای کشت این دو محصول است و قابلیت ارتقاء و بهبود شرایط کشت را توسط متخصصین داخلی دارند. اما به طور مثال در مورد محصولات کشاورزی که نیازمند آب فراوان و آب و هوای مرطوب است، می‌تواند برای کشت‌های فرا سرزمینی مورد تحقیق و مذاکره متخصصان و رایزنان قرار گیرد. علاوه بر آنچه که گفته شد، بخش خصوصی معتقد است که کشت فراسرزیمینی فارغ از شرایط مورد نیاز کشت برای هر محصول، می‌تواند به بسیاری از محصولات کشاورزی اختصاص یابد. البته که این دیدگاه، دیدگاه تجاری خوبی است و حتی می‌تواند در میان مدت و بلند مدت، واردات ارز نیز برای کشور به همراه داشته باشد.

کشورهای هدف ایران برای کشت فرا سرزمینی

هیأت وزیران در جلسه ۱۳۹۵/۰۱/۲۹ به پیشنهاد وزارت جهاد کشاورزی و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، آیین‌نامه کشت فراسرزیمینی را تصویب کرد که به موجب ماده ۱، کشت فراسرزیمینی «بهره‌برداری از منابع، عوامل، ظرفیت‌ها و امکانات سایر کشورها برای تولید محصولات کشاورزی مورد نیاز در راستای حفظ منابع پایه تولید و ارتقای امنیت غذایی و سایر نیازهای صنعتی کشور» تعریف شده است. در ماده ۲ نیز اشاره شده است که «وزارت جهاد کشاورزی مکلف است با همکاری وزارتخانه‌های امور خارجه و امور اقتصادی و دارایی و سایر دستگاه‌های ذیربط و با رعایت قوانین و مقررات مربوط، نسبت به تنظیم و ارائه مشوق‌ها و حمایت‌ها به متقاضیان کشت فراسرزیمینی اقدام کند». پس از تصویب و ابلاغ آیین‌نامه کشت فراسرزیمینی، بر اساس مصوبه مجمع عمومی موسسه جهاد استقلال، ماموریت توسعه فعالیت‌های کشاورزی فراسرزیمینی به «موسسه جهاد استقلال» واگذار شد و مقرر گردید فعالیت‌های فوق از طریق «شرکت جهاد سبز» اجرایی گردد و سایر شرکت‌های تابعه موسسه نیز آن را پشتیبانی نمایند. در راستای اجرایی شدن این آیین‌نامه و براساس مطالعات صورت گرفته، کشورهای مستعد در سرمایه‌پذیری متاثر از مولفه‌های ریسک تغییرات اقلیمی، متوسط بارندگی ماهیانه، منابع آب تجدیدپذیر، متوسط دمای ماهانه، وسعت و کیفیت اراضی، سهولت کسب و کار، منابع انسانی، زیرساخت‌های ترابری و بعد مسافت و امنیت شناسایی شدند. در نهایت کشورهایی که با جامعه ایرانی سازگارتر بودند و توسط کارگروه کشت

فراسرزمینی انتخاب و توصیه شده بودند، هشت کشور آذربایجان، قزاقستان، اوکراین، روسیه، اندونزی، غنا، تانزانیا و برزیل به عنوان کشورهای هدف انتخاب شدند^{۱۱}.

خام فروشی در اقتصاد ایران

واقعیت این است که خام فروشی نیز مانند بسیار از پدیده‌های اقتصادی دیگر، هم می‌تواند خوب باشد و هم بد. در شرایطی که نرخ بیکاری پایین باشد، تولید محصولات بالا و با هزینه پایین صورت بگیرد، سیاست‌های تولیدی و صادراتی دولت‌ها حمایتی باشد خام فروشی به شدت به صرفه است و درآمد حاصل از آن مجدداً در چرخه تولید قرار می‌گیرد. ولی در شرایط فعلی اقتصاد ایران و با وجود بیکاری، تعطیلی کارخانه‌ها و بنگاه‌های اقتصادی، وجود تعرفه‌های هنگفت صادراتی، عدم حمایت‌های کافی سیاسی و اقتصادی دولت و هزینه‌های بالای تولید، خام فروشی سم مهلکی به شمار می‌رود و درآمد ناچیز حاصل از آن تأمین کسری بودجه غالباً روانه بازارهای سرمایه و بانک‌ها شده (تحت نظارت مستقیم و غیر مستقیم دولت) و به نوعی از چرخه تولید خارج می‌گردد. همانطور که در قسمت‌های قبل نیز بدان اشاره شد، جمهوری اسلامی ایران در حال حاضر نه تنها رایزن کشاورزی در هیچ یک از کشورهای دنیا ندارد که تنها دو رایزن بازرگانی در حال مأموریت دارد. افول روابط تجاری و اقتصادی ایران با سایر کشورها ناشی از دیدگاه تک بعدی سیاسی به تمام مسائل کشور است. در چنین شرایطی نمی‌توانیم در انتظار معجزه باشیم لذا باید قدمی برداشت تا نتیجه‌ای حاصل شود. در زمینه کشاورزی در سال‌های اخیر، به دلیل عدم استقرار متخصصان و رایزن‌های کشاورزی در سفارت‌خانه‌های جمهوری اسلامی ایران، شاهد از دست رفتن موقعیت‌های استراتژیک و تجاری بسیار خوبی بوده‌ایم. بیشترین عایدی ایران از کاهش و از بین رفتن روابط تجاری با سایر کشورها (خصوصاً کشورهای منطقه)، خام فروشی بوده است. پیش از این توضیح داده‌ایم که خام فروشی در شرایط اقتصاد ایران، چه تبعاتی را به دنبال داشته است. در ادامه با ذکر مثال عینی از این پدیده در اقتصاد ایران، ابعاد آن را بررسی می‌کنیم.

می‌دانیم که کشور ایران در زمینه کشت زعفران (که از آن با عنوان طلای سرخ یاد می‌شود) دارای مزیت بالایی است. شرایط آب و هوایی و اقلیمی سرزمین ایران برای کشت این محصول یک مزیت اصلی و مهم به شمار می‌رود و همین امر منجر به کشت و تولید بهترین نوع زعفران در ایران شده است.

اما در عرصه تجاری، زعفران افغانستان رتبه اول در دنیا را به خود اختصاص داده است. مسأله این است که زعفران ایران به صورت خام به افغانستان صادر شده، در آن کشور فرآوری می‌شود و در ابعاد تجاری و با نام زعفران افغانستان به سایر کشورهای دنیا صادر می‌شود. این در حالی است که تجارت زعفران می‌توان یکی از بهترین جایگزین‌ها برای درآمدهای نفتی باشد. در مورد بسیاری از محصولات کشاورزی نیز این مسأله صادق است. در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۹، درآمد حاصل از خام فروشی محصولات کشاورزی حدود ۷ میلیارد دلار بوده است که بخش قابل توجهی از تأمین مخارج کشور را به عهده داشته است.

اما در واقعیت ایران با داشتن مزیت تولید برخی محصولات کشاورزی، همچنان متضرر عدم وجود روابط تخصصی تجاری در زمینه‌های مختلف بوده است. سرمایه‌گذاری در واحدهای صنعتی بزرگ با قابلیت ایجاد ارزش افزوده و فرآوری محصولات کشاورزی می‌تواند رقابتی کشور را در بازارهای جهانی بالا ببرد. و شرط کافی برای ورود به بازارهای جهانی به جهت فروش مستقیم محصولات کشاورزی، دسته‌بندی، مدیریت و بازاریابی صادرات محصولات فرآوری شده در بازار جهانی است.

۱۱. کشت فراسرزمینی ایران در قزاقستان؛ رویکرد جدید به ظرفیت‌های اقتصادی آسیای مرکزی، دفتر مطالعات دیپلماسی اقتصادی، ۱۳۹۹/۰۳/۱۰

بی شک، سرمایه‌گذاری و حمایت‌های دولت از متخصصان و رایزنان کشاورزی در این حوزه در میان مدت، رشد و رونق اقتصادی را به چرخه اقتصاد داخلی باز می‌گرداند.

جدول ۵ آمار سال ۱۳۹۷ صادرات زعفران به صورت خام فروشی به کشور افغانستان است که اتاق تهران منتشر کرده است. ارزش کل خام فروشی زعفران به کشور افغانستان در سال ۱۳۹۷ معادل ۳۶۶۳۹۹۱۴ دلار بوده است که نسبت به سال قبل از آن افزایش داشته است. پتانسیل بالای کشورمان در کشت این محصول کشاورزی بسیار ارزشمند، در صورت فراهم شدن زیرساخت‌های مناسب جهت فرآوری آن در داخل و بازاریابی جهانی توسط رایزنان متخصص کشاورزی و تجارت و افزایش روابط تجاری با کشورهای منطقه، می‌تواند تعرفه‌های تجاری را تا حد قابل قبولی برای کشور کاهش دهد. در چنین شرایطی هزینه‌های تجارت با کشورهای منطقه و همچنین کشورهای اروپایی صرفه اقتصادی خواهد داشت.

جدول ۵ میزان صادرات زعفران به افغانستان به صورت خام فروشی در سال ۱۳۹۷

نام گمرک	نام کشور	شماره تعرفه	توضیحات تعرفه	وزن - کیلو گرم	ارزش - ریال	ارزش - دلار
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۳۰	انواع زعفران در بسته بندی ۱۰-۳۰ گرم آماده برای خرده فروشی	۲۰۹۹	۱۸۸,۳۱۵,۷۰۵,۰۰۰	۲,۸۴۰,۵۴۷
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۳۰	انواع زعفران در بسته بندی ۱۰-۳۰ گرم آماده برای خرده فروشی	۱,۹۴۲	۱۸۴,۸۵۴,۴۵۱,۷۲۵	۲,۲۳۷,۳۷۵
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۳۰	انواع زعفران در بسته بندی ۱۰-۳۰ گرم آماده برای خرده فروشی	۱,۴۴۰	۱۷۹,۲۸۲,۸۱۴,۰۰۰	۲,۱۱۴,۴۷۲
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۹۰	زعفران در بسته بندی بیش از ۳۰ گرم	۲,۴۵۹	۱۵۹,۹۲۶,۹۵۹,۹۲۰	۳,۸۰۷,۷۸۵
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۳۰	انواع زعفران در بسته بندی ۱۰-۳۰ گرم آماده برای خرده فروشی	۱,۵۴۵	۱۵۶,۳۸۰,۱۴۱,۶۵۰	۱,۷۳۸,۹۲۵
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۳۰	انواع زعفران در بسته بندی ۱۰-۳۰ گرم آماده برای خرده فروشی	۱,۳۳۶	۱۴۸,۷۶۸,۵۰۴,۴۷۹	۱,۶۳۳,۱۱۰
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۳۰	انواع زعفران در بسته بندی ۱۰-۳۰ گرم آماده برای خرده فروشی	۱,۹۹۵	۱۲۱,۴۹۹,۸۱۵,۵۰۰	۲,۸۹۲,۸۵۳
مشهد ۱	افغانستان	۹۱۰۲۰۹۰	زعفران در بسته بندی بیش از ۳۰ گرم	۱,۵۰۱	۹۳,۰۷۹,۳۹۴,۶۱۶	۲,۲۹۴,۰۴۵
غرب تهران	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۱,۰۷۳,۴۴۶	۸۷,۰۹۴,۷۶۸,۳۰۰	۲,۰۳۹,۵۴۸
مشهد ۱	افغانستان	۹۱۰۲۰۳۰	انواع زعفران در بسته بندی ۱۰-۳۰ گرم آماده برای خرده فروشی	۱,۳۱۰	۸۱,۵۴۳,۰۵۱,۵۲۷	۱,۸۹۹,۵۲۰

نام گمرک	نام کشور	شماره تعرفه	توضیحات تعرفه	وزن - کیلو گرم	ارزش - ریال	ارزش - دلار
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۹۰	زعفران در بسته بندی بیش از ۳۰ گرم	۱،۲۰۵	۷۸،۱۳۳،۲۹۸،۰۰۰	۱،۸۳۵،۸۰۰
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۹۰	زعفران در بسته بندی بیش از ۳۰ گرم	۱،۱۶۰	۷۶،۲۵۳،۵۴۰،۶۴۰	۱،۸۱۰،۰۳۲
غرب تهران	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۸۳۷،۲۷۰	۶۶،۸۱۴،۱۰۴،۰۰۰	۱،۵۹۰،۸۱۲
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۳۰	انواع زعفران در بسته بندی ۳۰-۱۰ گرم آماده برای خرده فروشی	۸۸۳	۵۳،۷۷۴،۷۰۰،۰۰۰	۱،۲۸۰،۳۵۰
غرب تهران	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۵۳۸،۳۲۴	۴۳،۱۰۷۶۰۶،۳۵۴	۱،۰۲۲،۸۱۶
مشهد	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۳۴۱،۳۰۲	۲۷،۶۱۶،۷۸۱،۸۷۰	۶۴۶،۱۳۵
غرب تهران	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۳۲۸،۸۷۸	۲۵،۰۶۴،۹۰۷،۳۸۶	۶۲۴،۸۶۸
اینچه برون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۴۹۰،۵۰۰	۲۳،۹۴۶،۵۱۷،۷۷۰	۵۶۱،۸۹۷
غرب تهران	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۲۷۲،۹۰۲	۲۲،۶۵۴،۹۴۵،۴۲۰	۵۱۸،۵۱۳
مشهد	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۲۱۹،۲۰۶	۱۷،۳۵۳،۵۱۸،۰۰۰	۴۱۳،۱۷۹
غرب تهران	افغانستان	۱۵۱۲۱۱۰۰	روغن دانه آفتابگردان، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (کارتام Carthame)، خام	۲۰۲،۴۷۲	۱۵،۸۲۶،۸۶۶،۹۳۰	۳۷۵،۶۹۰
اینچه برون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۲۰۹،۷۹۰	۱۱،۴۹۰،۰۱۲،۶۷۴	۲۷۲،۷۲۸

نام گمرک	نام کشور	شماره تعرفه	توضیحات تعرفه	وزن - کیلو گرم	ارزش - ریال	ارزش - دلار
منطقه ویژه دوغارون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۱۲۶،۵۹۸	۱۰،۱۱۷،۸۹۲،۷۹۰	۲۴۰،۵۳۶
اینچه برون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۱۶۷،۰۲۳	۹،۱۱۹،۵۰۲،۰۰۰	۲۱۷،۱۳۱
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۱۰	زعفران آماده برای خرده فروشی در بسته بندی کمتر از ۱۰ گرم	۷۲	۸،۶۱۵،۶۱۰،۰۰۰	۹۸،۲۷۰
اینچه برون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۶۶،۵۲۸	۷،۲۹۰،۷۱۰،۶۳۳	۸۳،۱۳۷
اینچه برون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۱۳۵،۰۰۰	۷،۰۰۶،۹۵۰،۹۰۰	۱۶۰،۳۸۰
مشهد	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۹۲،۳۷۰	۶،۸۹۵،۱۷۸،۲۸۰	۱۵۸،۲۷۰
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۹۰	زعفران در بسته بندی بیش از ۳۰ گرم	۱۰۰	۶،۰۹۰،۰۰۰،۰۰۰	۱۴۵،۰۰۰
منطقه ویژه دوغارون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۶۸،۰۴۰	۵،۶۲۳،۵۰۶،۰۰۰	۱۲۹،۲۷۶
منطقه ویژه دوغارون	افغانستان	۱۵۱۲۱۱۰۰	روغن دانه آفتابگردان، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (Carthame) خام	۶۷،۰۶۸	۵،۳۵۲،۰۲۶،۴۰۰	۱۲۷،۴۲۹
مشهد	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۵۷،۳۷۵	۴،۵۷۸،۵۰۴،۰۰۰	۱۰۹،۰۱۲
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۹۰	زعفران در بسته بندی بیش از ۳۰ گرم	۷۱	۴،۳۲۳،۹۰۰،۰۰۰	۵۰،۲۱۰
دوغارون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۵۱،۶۰۰	۴،۲۶۴،۷۴۰،۰۰۰	۹۸،۰۴۰
دوغارون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۵۱،۶۰۰	۴،۲۰۹،۳۴۷،۴۰۰	۹۸،۰۴۰

نام گمرک	نام کشور	شماره تعرفه	توضیحات تعرفه	وزن - کیلو گرم	ارزش - ریال	ارزش - دلار
			آن‌ها			
اینچه برون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۴۰،۸۲۴	۳،۷۸۱،۳۳۴،۵۳۲	۴۷،۳۵۶
دوغارون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۴۵،۳۶۰	۳،۶۲۶،۶۲۲،۷۲۰	۸۶،۱۸۴
غرب تهران	افغانستان	۱۵۱۲۱۱۰۰	روغن دانه آفتابگردان، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (کارتام Carthame)، خام	۴۴،۷۱۲	۳،۵۶۸،۰۲۶،۰۰۰	۸۴،۹۵۳
منطقه ویژه دوغارون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۳۲،۷۷۸	۲،۶۶۳،۶۳۰،۰۶۰	۶۲،۲۷۸
مشهد	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۲۸،۷۶۴	۲،۱۶۴،۹۷۱،۷۵۲	۵۱،۴۱۸
منطقه ویژه دوغارون	افغانستان	۱۵۱۲۱۱۰۰	روغن دانه آفتابگردان، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (کارتام Carthame)، خام	۲۳،۸۹۵	۱،۹۱۰،۴۷۴،۰۸۰	۴۵،۴۰۱
اینچه برون	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۳۰،۴۵۶	۱،۶۶۲،۹۰۶،۰۰۰	۳۹،۵۹۳
مشهد	افغانستان	۹۱۰۲۰۹۰	زعفران در بسته بندی بیش از ۳۰ گرم	۲۰۰	۱،۲۷۸،۶۱۰،۰۰۰	۲۹،۰۰۰
ساری	افغانستان	۱۵۱۲۱۹۰۰	روغن دانه آفتابگردان (به استثنای خام)، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (carthame) به استثنای خام و اجزاء آن‌ها	۲۲،۴۰۰	۱،۲۱۸،۰۰۰،۰۰۰	۲۸،۰۰۰
				مجموع کل ۱،۹۶۸،۱۴۴،۷۴۹،۳۰۸ ریال	مجموع کل ۳۶،۶۳۹،۹۱۴ دلار	

منبع: اتاق صنایع، معادن و کشاورزی تهران

تعرفه^{۱۲} تجاری و رایزنی در بازار آزاد

تعرفه تجاری در واقع مالیاتی است که دولت بر صادرات یا واردات کالا وضع می‌کند. عوارض واردات علاوه بر اینکه منبع درآمدی برای دولت است، می‌تواند نوعی تنظیم تجارت و سیاست خارجی باشد که برای تشویق یا حفاظت از صنایع داخلی، از محصولات خارجی مالیات می‌گیرد. بر اساس گزارش سازمان تجارت جهانی در سال ۲۰۱۹، در میان ۱۳۸ کشور مورد بررسی ایران پس از باهاما و بوتان بیشترین سطح میانگین ساده تعرفه را داشته است و این به معنای تمایل بالای سیاست‌گذار به استفاده از ابزار تعرفه‌ای برای حمایت از تولید داخلی است. تقریباً می‌توان گفت که اکثر کشورها تعرفه بیشتری برای اقلام کشاورزی خود در نظر گرفته‌اند و این بدان معناست که کشورها تمایل بیشتری به حمایت از کشاورزان و تولید محصولات کشاورزی داخلی خود دارند. از طرفی دیگر، هرچند که اعمال تعرفه‌های وارداتی بر کالاها و متعاقباً افزایش قیمت آنها، موجب افزایش تقاضای داخلی برای کالاهای تولید داخل کشورها می‌شود اما بسیاری از اقتصاددانان معتقدند که تجارت آزاد سبب توسعه کشورها می‌شود. در شرایط کنونی که تغییرات اقلیمی در اقصی نقاط دنیا بر کشاورزی تأثیر منفی گذاشته است و چه بسا در کشور خودمان شاهد آن هستیم، لازم است تا علاوه بر سیاست خودکفایی در تولید بسیاری از اقلام کشاورزی در داخل، امکان‌سنجی توسط متخصصان این حوزه مبنی بر تبیین مزیت فعلی کشور در تولید به تفکیک اقلام در دستور کار قرار گیرد تا علاوه بر تأمین نیاز داخل با صادرات محصولات با کیفیت و قابل رقابت در بازارهای جهانی، بخشی از درآمد کشور را نیز تأمین نماید. در بحث صادرات اقلام کشاورزی کشور در حال حاضر با محدودیت‌های تجارت آزاد مواجه است و به همین دلیل صادرات به شکل خام فروشی و بدون ارزش و عایدی قابل توجهی، آن هم به چند کشور محدود صورت می‌گیرد. این چرخه تجاری در وهله اول به ضرر کشاورزان و سپس به زیان مردم و دولت است. چرا که هزینه‌های زیادی را به اقتصاد و بازارهای داخلی تحمیل می‌کند. این معضل به سبب محدودیت‌های تجاری که از جانب سایر کشورها تحمیل شده است، هزینه‌های صادرات را برای کشور به شدت افزایش داده است. این در حالی است که فرآوری محصولات خام و ایجاد ارزش افزوده نیازمند حمایت و سرمایه‌گذاری مالی و تخصصی در داخل کشور است. به نظر می‌رسد که در شرایط فعلی، طی دو مرحله می‌توان موقعیت کشور را در بازار کشاورزی جهانی بهبود بخشید. نخست آنکه، با استفاده از متخصصین و رایزنان کشاورزی، بازاریابی کشورهای مقصد صادرات و برقراری بستر تجاری مناسب با آن کشورها را می‌توان کلید زد. بهبود روابط تجاری در حوزه کشاورزی با کشورهایی که محصولات اصیل و با کیفیت ایران را با یک یا چند کشور واسطه دریافت می‌کنند، می‌تواند جایگاه کشاورزی ایران در منطقه و دنیا را تثبیت کند و از طرفی صادرات این محصولات در چنین شرایطی با تعرفه‌های بسیار پایین و یا حتی بدون تعرفه انجام خواهد شد. این ثبات، عواید مالی و تجاری فراوانی را برای کشور به همراه دارد که متعاقباً می‌تواند منجر به استحکام زیرساخت‌های کشاورزی در کشور گردد. دوم آنکه، افزایش توان مالی دولت و حمایت از تولیدات کشاورزی که ایران در آن با مزیت نسبی روبه‌رو است و همچنین ایجاد کارگاه‌ها و کارخانه‌هایی به جهت فرآوری این محصولات، می‌تواند علاوه بر افزایش اشتغال، از خام فروشی محصولات تا حد خوبی جلوگیری شود. همه اینها مستلزم برقراری روابط تجاری و بازاریابی تخصصی توسط رایزنانی است که از سوی وزارت جهاد کشاورزی ارزیابی و به وزارت امور خارجه برای انجام این مأموریت در کشورهای مقصد، معرفی می‌شوند.

وضعیت تجارت ایران با اتحادیه اوراسیا

اتحادیه اقتصادی اوراسیا فعالیت خود را به طور رسمی از سال ۲۰۰۵ آغاز کرد و تا کنون کشورهای بلاروس، قزاقستان، روسیه، قرقیزستان و ارمنستان از اعضای این اتحادیه هستند. در سال ۲۰۰۷ سه کشور روسیه، قزاقستان و بلاروس در رابطه با ایجاد یک اتحادیه گمرکی میان خود به توافق رسیدند. با توجه به محدودیت‌های تجاری ایران با سایر کشورهای منطقه و دنیا، مقدار صادرات ایران به ۵ کشور اوراسیا حدود ۶۱۰ میلیون تن با ارزش ۴۵۸ میلیون دلار به اقلام کشاورزی و غذایی تحت فصول ۱ الی ۲۲ کتاب مقررات صادرات و واردات اختصاص داشته است. مقاصد اصلی صادرات کشاورزی و غذایی ایران در بین کشورهای اوراسیا، سه کشور روسیه با رقم ۳۲۷ میلیون دلار، قزاقستان با رقم ۸۵ میلیون دلار و قرقیزستان با رقم ۲۱ میلیون دلار هستند. واردات ایران طی ده ماهه نخست ۱۳۹۹ از کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا حدود ۲,۷ میلیون تن به ارزش ۹۵۶ میلیون دلار بوده (۳,۱ درصد از کل ارزش واردات کالایی) که نسبت به ده ماهه ۱۳۹۸ به لحاظ وزنی افزایش ۷ درصدی را تجربه کرده و به لحاظ ارزشی حدود ۱۲ درصد کاهش یافته است. بیشترین میزان واردات ایران طی ده ماهه ۱۳۹۹ در میان کشورهای اوراسیا از کشور روسیه و به ارزش ۹۰۱ میلیون دلار بوده است که این مقدار نسبت به ده ماهه ۱۳۹۸ حدود ۴ درصد کاهش یافته است. این در حالی است تراز تجاری ایران با کشورهای اوراسیا منفی ۱۳۲ میلیون دلار بوده است که نسبت به ده ماهه ۱۳۹۸ با بهبود ۸۸ میلیون دلاری همراه بوده است. بخشی از این بهبود مربوط به افزایش صادرات و کاهش واردات به طور همزمان (قزاقستان، بلاروس و روسیه) و بخشی دیگر به دلیل کاهش واردات قرقیزستان بوده است. لذا تراز تجاری طی مدت زمان مذکور با کشورهای ارمنستان و قرقیزستان تضعیف شده است.

جدول ۶ خلاصه وضعیت تجارت کالایی ایران و ۵ کشور عضو موافقت‌نامه اوراسیا طی ده ماهه ۹۹-۱۳۹۸

کشور	صادرات بدون نفت خام ایران به مقصد منتخب طی ۱۰ ماه ۱۳۹۹		درصد تغییر نسبت به مدت مشابه		واردات ایران از مبدأ منتخب طی ۱۰ ماهه ۱۳۹۹		درصد تغییر نسبت به مدت مشابه		تراز تجاری	
	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن	ارزش	وزن	ارزش	وزن	ارزش	۱۰ ماهه	۱۰ ماهه
ارمنستان	۱۱۲۴	۲۶۵	-۲۶	-۲۴	۶	۱۴	-۵۸	-۵۹	۳۱۷	-۶۶
بلاروس	۵	۱۵	۴۴	۱۳	۳	۷	-۳۲	-۴۱	۲	۶
قرقیزستان	۱۷	۳۲	-۳۷	-۳۸	۹	۵	-۲۶	-۵۲	۴۱	-۱۴
قزاقستان	۲۳۹	۱۲۶	-۵۱	۰,۳	۷۸	۳۰	-۶۲	-۶۵	۴۰	۵۶
فدراسیون روسیه	۸۰۹	۳۸۷	۲۶	۲۰	۲۶۳۴	۹۰۱	۱۴	-۴	-۶۲۰	۱۰۶
جمع ۵ کشور فوق	۲۱۹۵	۸۲۴	-۱۸	-۴	۲۷۲۰	۹۵۶	۷	-۱۲	-۲۲۰	۸۸

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

از آنجایی که یکی از اهداف مهم موافقت‌نامه‌های تجاری، ایجاد تسهیلات و حذف قوانین دست و پا گیر برای تجارت و سرمایه‌گذاران است. لذا ایجاد منطقه آزاد تجاری میان ایران و اتحادیه اوراسیا منجر به توسعه روابط اقتصادی میان ایران و اوراسیا می‌شود که می‌تواند مراودات تجاری ایران در بازار جهانی را نیز بهبود بخشد. لذا صادرات محصولات کشاورزی به این ۵ کشور، با مطالعه و رایزنی متخصصین حوزه کشاورزی در خصوص نیازسنجی کشورهای مقصد صادرات، می‌تواند گامی مهم در تولید و فروش محصولات با کیفیت کشاورزی ایران و افزایش درآمد ارزی ناشی از مراودات تجاری با این ۵ کشور باشد. لازم به ذکر است که این بلوک اقتصادی با هدف ایجاد فضای واحد اقتصادی، توسعه بازارهای مشترک، کاهش و حتی حذف تعرفه‌های تجاری و گمرکی، ترویج رقابت سالم در بازار مشترک و سیاست‌های مشترک در کشاورزی، انرژی فناوری و حمل و نقل ایجاد

شده است و امکان بهره‌مندی تجار ایرانی از تعرفه‌های ویژه تجاری با کشورهای عضو در آسیا را فراهم کرده است. این مهم منجر به کاهش آسیب‌پذیری اقتصادی کشور در مقابل تحریم‌های آمریکا و اتحادیه اروپا می‌شود. و بدون شک توسعه همکاری‌های ایران با اتحادیه اوراسیا منجر به جهش بزرگی در حیطة تجارت کشاورزی خواهد بود و می‌تواند به خروج اقتصاد ایران از تک محصولی بودن، کمک کند.

جمع‌بندی و پیشنهادات سیاسی

بررسی روند توسعه اقتصادی در نقاط مختلف جهان در کشورهای توسعه یافته، نشان می‌دهد که در طول زمان این کشورها با تکیه بر مزیت نسبی خود در صنعت کشاورزی توانسته‌اند از ظرفیت‌های داخلی اقتصادی و کشاورزی خود و همچنین فرصت‌های موجود در عرصه بین‌المللی جهت ورود به بازارهای جهانی این حوزه تخصصی، مسیر رشد، افزایش درآمد سرانه و بهبود سایر شاخص‌های توسعه یافتگی را دنبال نمایند. عدم هماهنگی میان تولید کنندگان و صادرکنندگان، نبود نهادهای نظارتی و کنترلی دقیق و یکپارچه در حوزه صادرات محصولات کشاورزی، نبود استانداردهای سلامت مواد غذایی که منجر به کاهش سهم تجارت ما در بازارهای جهانی شده است، عدم توجه به مسائل بازاریابی در سطح بین‌الملل، کمبود تحقیقات کاربردی در حوزه صادرات محصولات کشاورزی و بازاریابی محصول از جمله مشکلاتی است که صنعت کشاورزی ایران با آن مواجه است. از سوی دیگر یکی از مهمترین مشکلات حاضر خام فروشی محصولات است که این معضل بارها در بیانات مقام معظم رهبری و ریاست محترم جمهوری جلوه‌گر شده است. بحث صادرات اقلام کشاورزی کشور در حال حاضر با محدودیت‌های تجارت آزاد مواجه است و به همین دلیل صادرات به شکل خام فروشی و بدون ارزش و عایدی قابل توجهی، آن هم به چند کشور محدود صورت می‌گیرد. این چرخه تجاری در وهله اول به ضرر کشاورزان و سپس به زیان مردم و دولت است. چرا که هزینه‌های زیادی را به اقتصاد و بازارهای داخلی تحمیل می‌کند. این معضل به سبب محدودیت‌های تجاری که از جانب سایر کشورها تحمیل شده است، هزینه‌های صادرات را برای کشور به شدت افزایش داده است. این در حالی است که فرآوری محصولات خام و ایجاد ارزش افزوده نیازمند حمایت و سرمایه‌گذاری مالی و تخصصی در داخل کشور است. به نظر می‌رسد که در شرایط فعلی، طی دو مرحله می‌توان موقعیت کشور را در بازار کشاورزی جهانی بهبود بخشید. نخست آنکه، با استفاده از متخصصین و رایزنان کشاورزی، بازاریابی کشورهای مقصد صادرات و برقراری بستر تجاری مناسب با آن کشورها را می‌توان کلید زد. بهبود روابط تجاری در حوزه کشاورزی با کشورهایی که محصولات اصیل و با کیفیت ایران را با یک یا چند کشور واسطه دریافت می‌کنند، می‌تواند جایگاه کشاورزی ایران در منطقه و دنیا را تثبیت کند و از طرفی صادرات این محصولات در چنین شرایطی با تعرفه‌های بسیار پایین و یا حتی بدون تعرفه انجام خواهد شد. این ثبات، عواید مالی و تجاری فراوانی را برای کشور به همراه دارد که متعاقباً می‌تواند منجر به استحکام زیرساخت‌های کشاورزی در کشور گردد. دوم آنکه، افزایش توان مالی دولت و حمایت از تولیدات کشاورزی که ایران در آن با مزیت نسبی روبه‌رو است و همچنین ایجاد کارگاه‌ها و کارخانه‌هایی به جهت فرآوری این محصولات، می‌تواند علاوه بر افزایش اشتغال، از خام فروشی محصولات تا حد خوبی جلوگیری شود. همه اینها مستلزم برقراری روابط تجاری و بازاریابی تخصصی توسط رایزنانی است که از سوی وزارت جهاد کشاورزی ارزیابی و به وزارت امور خارجه برای انجام این مأموریت در کشورهای مقصد، معرفی می‌شوند. در کنار تمام بسترسازی‌های مورد نیاز برای توسعه کشاورزی در وراء مرزهای داخلی و به طور ویژه کشت فراسرزمینی، حمایت‌های دولتی و توسعه مرادوات اقتصادی و سیاسی، وجود رایزن‌های کشاورزی از طریق کنسولگری‌ها به عنوان متخصص علمی-تحقیقاتی ضروری است.

فهرست منابع

- دفتر بازرگانی کشورهای آسیا-اقیانوسیه، ۱۳۹۲. گزارش روابط تجاری دو جانبه ج.ا.ا با هندوستان.
- اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی تهران، ۱۳۹۹. عملکرد تجارت ایران با اوراسیا.
- اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی تهران، ۱۳۹۹. چشم‌انداز کشاورزی منطقه آسیا و خاورمیانه تا ۲۰۲۹.
- اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی تهران، ۱۳۹۹. تجارت کالایی ایران با ترکیه در فصل نخست سال ۲۰۲۰.
- مرکز بررسی‌های استراتژیک، ۱۳۹۹. بررسی وضعیت امنیت غذایی ایران، کد گزارش ۹۹-۱۸۱.
- دفتر مطالعات دیپلماسی اقتصادی، ۱۳۹۹. کشت فراسرزمینی ایران در قزاقستان؛ رویکرد جدید به ظرفیت‌های اقتصادی آسیای مرکزی. روزنامه بازار و اصناف.

- International Monetary Fund. External Relations Dept (1968). Consultants for Agricultural Development.
- Siri Terjesen (2004). Amartya Sen's Development as Freedom, Graduate Journal of Social Science.
- Jock R. Anderson (2008). Agricultural Advisory Services, A background paper for "Innovating through science and technology", Chapter 7 of the WDR 2008 July 2, 2007.
- Natural Resource Perspectives (2008). Agricultural advisory services and the market, Overseas Development Institute.
- Allina Haller (2012). Concepts of Economic Growth and Development. Challenges of Crisis and of Knowledge, Economy Transdisciplinarity Cognition, Vol. 15, Issue 1/2012, 66-71.
- Maria Blanco (2018). The impact of the Common Agricultural Policy on developing countries, European Parliament's Committee on Development.
- Laurens Klerkx (2020) Advisory services and transformation, plurality and disruption of agriculture and food systems: towards a new research agenda for agricultural education and extension studies, The Journal of Agricultural Education and Extension, 26:2, 131-140, DOI: 10.1080/1389224X.2020.1738046.